

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ ПТО НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Г. Лук'яненко,

кандидат педагогічних наук, завідувача лабораторією змісту професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Стаття розкриває концептуальні підходи до модернізації системи професійної освіти і навчання, які зумовлені суспільно-економічними змінами, стрімким розвитком ринкових відносин у сфері праці. Оновлення системи професійної освіти і навчання потребує її реформування, моделювання підготовки кваліфікованого робітника, опрацювання державних стандартів професійно-технічної освіти. Розроблення освітніх стандартів базуватиметься на засадах поєднання принципів фундаменталізації та гнучкості, де провідним підходом виступатиме модульно-компетентнісний.

Ключові слова: державні стандарти професійно-технічної освіти нового покоління, принципи гнучкості та фундаментальності, модульно-компетентнісний підхід.

Суспільно-економічні перетворення, обумовленні ринковою економікою, диктують необхідність зміни системи професійної освіти і навчання, зокрема, її перехід від реагуючої до випереджувальної, сутність якої полягає в підготовці кваліфікованого робітника з високим ступенем соціалізації, здатного вчитися протягом усього життя, впевнено опановувати нові робочі місця. Концептуально зміна системи, а разом з нею й парадигми, означає спрямування підготовки робітника від орієнтації на певне робоче місце, вид роботи до освіти, в центрі якої є людина, учень, майбутній кваліфікований робітник. Випереджувальний принцип професійно-технічної освіти формує у молоді здатність самоадаптації до нових ситуацій, у тому числі, вміння вільно орієнтуватись на ринку праці, а також знаходити та використовувати інновації в організації роботи, технологіях, матеріалах.

Фактично в системі підготовки кваліфікованих робітничих кадрів склались об'єктивні обставини зміни діяльнісного підходу на компетентнісний. Сутність компетентнісного підходу відображає спосіб проектування на-

вчальних результатів, що базуються на компетентностях, тобто опису навчальних результатів у термінах компетентностей. За проектом Європейської Комісії TUNING (2008 рік) компетентність (компетентності) – динамічна комбінація таких характеристик, як знання, розуміння, уміння, цінності, інші особистісні якості, що описують навчальні, освітні результати, тобто те, що лежить в основі кваліфікації випускника, необхідне йому для ефективної особистої, суспільної і професійної діяльності, самовизначення в розподілі суспільних ролей та особистісного розвитку [4; 5].

ДСТУ ISO 9000:2007 "Основні положення та словник термінів" (ISO 9000:2005, IDT) визначає компетентність як виявлені особисті якості й доведена здатність застосувати знання та вміння [1]. Отже, втілення компетентнісного підходу в системі ПТО передбачає розроблення та впровадження навчально-виробничого та навчально-виховного процесу в навчальному закладі, спрямованого на розвиток особистісних професійних якостей учня, які б забезпечили йому ефективну соціалізацію в умовах ринкової економіки.

Теоретичні основи розроблення державних стандартів ТПО нового покоління

Сучасна суспільно-економічна ситуація, ринкова економіка вимагають від людини професійної мобільності, прояву ініціативи та підприємництва. При організації професійної підготовки кваліфікованого робітника необхідно поєднувати принципи фундаменталізації та гнучкості. Під фундаменталізацією професійної освіти і навчання розуміємо ґрунтовне опанування учнями – майбутніми кваліфікованими робітниками – базовими знаннями й уміннями відповідної економічної галузі (напряму), які є загальними для усієї галузі, притаманні кільком професіям. Тут постає питання у самому визначенні поняття "професія". Згідно Національного класифікатора України "Класифікатор професій ДК 003:2005", професія – здатність виконувати подібні роботи, які вимагають від особи певної кваліфікації; кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією; необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків [2]. Як видно, немає чіткого визначення кількісних або якісних показників, критеріїв видів робіт, які б об'єднувались в одну професію. Можливо, певний вид роботи складе одну професію. Це питання потребує подальшого детального опрацювання.

Метою статті є: на підставі аналізу досвіду підготовки кваліфікованих робітників висвітлити базові підходи до розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти на основі модульно-компетентного підходу.

Цікавим і корисним є досвід підготовки робітничих кадрів у Німеччині, де професія визначається як сукупність компетентностей, які повинен набути професіонал, щоб могли й вміти працювати протягом робочої біографії, змінюючи, за необхідністю, робочі місця. Державні документи щодо професійного навчання визначають майже 350 укрупнених (інтегрованих) професій (так званих "професій навчання"). До прикладу, в Україні подібні нормативні документи мають понад 2500 назв професійних робіт. Щороку німецькими державними службами переглядаються назви і зміст існуючих професій та визначаються

нові. Укрупнення професій за галузевими ознаками вимагає від тих, хто навчається, опанування базовими фундаментальними галузевими знаннями, притаманними напряму економічній діяльності в цілому. Слід зазначити, що первинна професійна підготовка здійснюється тільки після отримання учнем повної загальної середньої освіти і триває 2,5–3 роки, протягом якої він опановує необхідною сумою загальноосвітніх, загальнотехнічних, технологічних знань і умінь. Крім того, учень набуває ключових компетенцій, необхідних кожній особі для особистісного розвитку, активного громадянства та зайнятості, а також здатності до самонавчання, саморозвитку. Опанування "професією навчання" надає можливості вибору робочого місця на ринку праці, забезпечує зайнятість та соціальний захист. Випускник навчального закладу тільки тоді вважається кваліфікованим робітником, коли він довгостроково залишається конкурентоспроможним на ринку праці. За таких умов випускник навчального закладу набуває компетентностей, які дозволяють йому обирати вид діяльності в усій галузі (напряму). Саме така організація навчання відповідає принципу фундаментальності професійної освіти [3].

Разом з тим, неможливо передбачити напрям розвитку професійного шляху особистості. Життєві обставини передбачити надто складно. Наявність вакансій або здібності та інтереси особистості створюють умови вибору спеціалізації або, навпаки, розширення професійних знань і умінь, компетентностей. Отримавши базові професійні компетентності, людина повинна мати можливість вибору шляху подальшої професійної освіти: спеціалізація, широка кваліфікація або академічна освіта.

Підготовка робітників у Канаді спрямована саме на спеціалізацію, формування професійних компетентностей з певного виду діяльності. Навчання здебільшого зорієнтоване на отримання умінь виконувати терміново необхідні роботодавцю роботи, на негайне працевлаштування в умовах гострої конкуренції. Розробники освітніх програм керуються бажанням роботодавців менше часу витратити на підготовку робітників (в середньому на формування уміння виконувати нескладну

технологічну операцію витрачається 15 академічних годин) і "бути більш підприємливи-ми".¹ Навчання орієнтується на конкретного замовника, який, як правило, контролює не тільки сам процес навчання, а й створення навчально-методичної та навчально-матеріальної бази. Наявність і відпрацьованість механізму швидкого реагування навчального процесу на потреби ринку праці, підтримка з боку держави та місцевого самоврядування дає можливість протягом короткого терміну підготувати робітника до виконання певного виду діяльності. Надзвичайно позитивним є дуже тісний зв'язок з роботодавцями, їх об'єднаннями.

У наведених підходах до підготовки кваліфікованих робітників є позитив. Німецький досвід орієнтований на ґрунтовну підготовку робітника, канадський – на швидке реагування на запити ринку праці. Поєднання обох підходів дозволить розв'язати питання формування конкурентоспроможного робітника, професіонала, особистості. Така підготовка базуватиметься на засадах поетапного, ступеневого навчання, представленого схематично на рис. 1.

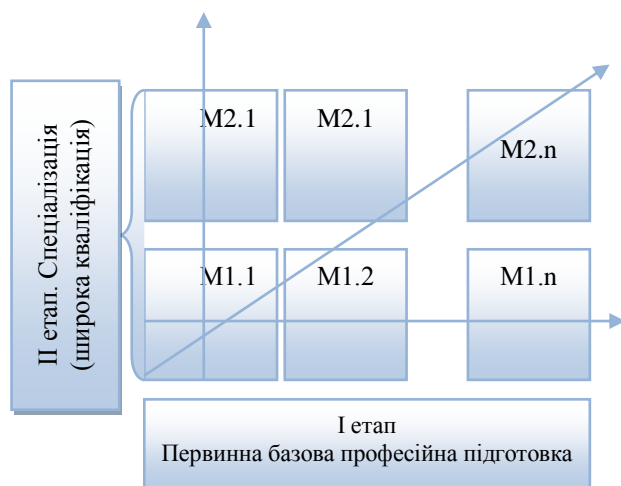

Рис. 1. Схема поетапної підготовки кваліфікованих робітників

На першому етапі навчання учень опановує базові професійні компетентності, притаманні галузі (напряму) економічної діяльності. Під базовими професійними компетен-

тностями розуміємо мінімально необхідні знання і вміння, з якими випускник може працювати. Разом з тим, учень має можливість розвивати соціально-психологічні якості, необхідні для ефективної соціалізації, працевлаштування, зміст яких закладений у ключових та наскрізних (надпрофесійних) компетентностях.

Особливої важливості для сфери послуг набувають комунікативні компетентності. Однак опитування роботодавців швейної галузі та окремих напрямів будівництва переконливо довело необхідність формування комунікативних здібностей для кваліфікованих робітників цих галузей.

Серед педагогічних працівників ПТНЗ виникають суперечності щодо можливості формування в цілому ключових та наскрізних компетенцій на етапі базової професійної підготовки. Серед аргументів проти такої можливості називають: складність оволодіння певними видами обладнання, матеріалів, технологій тощо. Разом з тим, немає гарантії, що протягом терміну підготовки робітників не відбудуться зміни в техніці, технології тощо, на які навчальний заклад буде спроможний відреагувати своєчасно: поновити матеріально-технічну базу, підготувати педагогічні кадри тощо. А такі зміни триватимуть постійно. Отже, основне завдання першого етапу – етапу базової професійної підготовки – сформувати в учнів уміння самонавчатись, самостійно здійснювати пошук необхідної інформації.

Другий етап професійної підготовки кваліфікованих робітників складається як сукупність навчальних модулів, кожний з яких формуватиме або поглиблюватиме професійні компетентності у певних видах економічної діяльності. На цьому етапі розрізняють "горизонтальне" та "вертикальне" розташування навчальних модулів (див. рис. 1). Навчальні модулі, розташовані "горизонтально" формують компетентності, які відповідають кваліфікаційним розрядам, затвердженим у нормативних документах: Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників (зі змінами та доповненнями), Державному переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, освітньо-

¹ За матеріалами "круглого столу" з питань розроблення навчальних програм на основі потреб роботодавців у рамках українсько-канадського проекту "Децентралізація управління ПТО", 10 вересня 2010 року

Теоретичні основи розроблення державних стандартів ПТНО нового покоління

кваліфікаційній характеристиці Державного стандарту професійно-технічної освіти з певної професії. Обираючи шлях навчання за "горизонтальним" принципом, учень поступово опанує всі навчальні модулі, а відповідно й модулі економічної діяльності, набуває компетентностей за певним кваліфікаційним розрядом або рівнем, згідно національної чи галузевої рамок кваліфікації, які розробляються. Пройшовши успішно перший рівень навчальних модулів, учень отримує кваліфікаційний розряд (рівень). Оволодівши усіма розрядами (рівнями), визначеними навчальним закладом, випускник отримує диплом кваліфікованого робітника за обраною професією.

Разом з тим, людина може обрати інший шлях професійної підготовки. Обравши навчання за "вертикально" розташованими навчальними модулями, учень набуває певної спеціалізації. Цілком ймовірно, що на ринку праці виникне ситуація, коли саме така побудова навчального процесу найбільше стане у нагоді людині, коли швидко набуті компетенції нададуть змогу працевлаштуватись. За таких умов, отримавши документ про освіту за певним навчальним модулем, робітник може розраховувати тільки на виконання певної роботи. Навчання за всією "вертикаллю" забезпечить гарну підготовку вузькопрофільного робітника, який спеціалізується на певному виді діяльності, виконанні певного технологічного процесу. Обраний таким чином шлях набуття професійних компетенцій не означає, що людина не в змозі опанувати професією в цілому. Маючи базові професійні знання й уміння, можна обрати для вивчення будь-який навчальний модуль, отримати професійні компетенції за будь-яким видом економічної діяльності. Однак дипломованим робітником вважаються лише ті, хто в повному обсязі опанував навчальні модулі, передбачені освітньо-кваліфікаційною характеристикою навчального закладу.

Відкритим залишається питання документального підтвердження оволодіння кожним навчальним модулем. З одного боку, отримуючи документ про наявність певної професійної компетентності, людина може розраховувати на працевлаштування на підприємстві, де потрібні саме такі уміння. Але,

на думку окремих педагогічних працівників ПТНЗ, видача документів після вивчення кожного модулю надзвичайно ускладнить документацію навчально-виробничого процесу.

Відкритими залишаються ще і такі питання: управління навчальним закладом, розроблення розкладу навчання, навчальне навантаження учнів та викладачів тощо при можливості вільного вибору учнем шляху оволодіння професією.

Вибір запропонованої моделі підготовки кваліфікованих робітників обумовлює модернізацію всіх складових стандарту професійно-технічної освіти, визначених Законом України "Про професійно-технічну освіту" (ст. 32–35), а саме: структури освітньо-кваліфікаційної характеристики, структури типових навчальних планів і програм навчальних дисциплін, системи матеріально-технічного забезпечення, системи оцінювання рівня кваліфікації випускника ПТНЗ. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника (ОКХ), яка, згідно статті 33 Закону України "Про професійно-технічну освіту", розробляється на підставі освітньо-кваліфікаційної характеристики професії, не повинна повністю дублювати кваліфікаційну характеристику Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. При поетапній підготовці робітника ОКХ також поділятиметься на розділи. Перший розділ характеристики буде мати опис змісту базових професійних компетентностей, а також опис ключових та наскрізних компетентностей професії, другий – змісту професійних компетентностей, які надаватиме навчальний заклад, виходячи з кадрового та матеріально-технічного забезпечення. При цьому розуміємо, що на етапі базової професійної підготовки учень навчиться самостійно набувати необхідні для подальшої професійної діяльності ключові та наскрізні компетентності.

Другий розділ ОКХ складатиметься з окремих модулів, де розкриватиметься зміст певних завершених одиниць професійної діяльності.

Відповідно до ОКХ створюватимуться навчальні плани і програми, система оцінювання тощо.

Висновки. Суспільно-економічні зміни обумовлюють необхідність реформування

всієї системи професійної освіти і навчання. Перш за все, модернізації підлягають модель підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та пов'язані з нею Державні стандарти професійно-технічної освіти, які мають бути побудовані на засадах поєднання принципів фундаменталізації та гнучкості. Провідним підходом у створенні стандартів нового поко-

ління виступатиме модульно-компетентнісний. За таких умов підлягають модернізації всі складові стандарту: освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника навчального закладу, навчальні плани та програми, система оцінювання рівня кваліфікації майбутнього робітника тощо.

Література

1. ДСТУ ISO 9000:2007 "Основні положення та словник термінів" (ISO 9000:2005, IDT) – Режим доступу : <http://tk-group.at.ua/load/4-1-0-27//>
2. Класифікатор професій ДК 003:2005 – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.33456.6&nobreak=1>
3. Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій : зб.мат., підгот у рамках реалізації укр.-нім. проекту "Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні". – К., 2006. – 276 с.
4. Bologna Seminar "3rd cycle degrees : competences and researcher career". Helsinki, 30 September – 1 October 2008. Outcomes of the seminar and future steps perceived. – Режим доступу : http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tapah_tumakalenteri/2008/09/Liitteet/Wagenaar.pdf
5. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (Text with EEA relevance) // Official Journal of the European Union, 6.5.2008. – С. 111/1–7.

Г. Лук'яненко

Теоретические основы разработки государственных стандартов ПТО нового поколения

В статье поданы концептуальные подходы к модернизации профессионального образования и обучения, которые продиктованы социально-экономическими изменениями, стремительным развитием рыночных отношений в сфере труда. Обновление системы профессионально-технического образования требует реформирования как самой модели подготовки квалифицированных рабочих, переход её от реагирующей к опережающей, так и нормативной базы, а именно – стандартов профессионально-технического образования. По мнению автора статьи, разработка образовательных стандартов будет осуществляться на основе принципов фундаментальности и гибкости, при этом ведущим подходом будет модульно-компетентностный.

Ключевые слова: *Стандарты профессионально-технического образования нового поколения, принципы фундаментальности и гибкости, модульно-компетентностный подход.*

G. Luk'yanenko

Theoretical grounds for development of new generation state standards of vocational education

The article studies conceptual approaches as to vocational education and training modernization that are stipulated by socio-economic changes and swift development of market relations in the sphere of labor. The vocational education renovation demands reforming of both the model of qualified workers training, its transition from responding to advance and regulation basis viz standards of vocational training. According to the author, development of educational standards will be implemented on the basis of principles of solidity and flexibility, module-competence approach being the leading one.

Key words: *vocation education and training standards of a new generation, principles of solidity and flexibility, module-competence approach.*